

vat yksilöiden tekemiin valintoihin ja siihen, miten ihminen onnistuu erilaisissa asioissa.

Vaikeudet alkavat siitä, mitä älykkyydellä tarkoitetaan ja missä määrin se on perinnöllistä ja missä määrin ympäristön muokkaamaa. Niin ikään älykkyyden mittaaminen on keskustelunalaista, mutta tässä on edistytty niin paljon, että älykkyyden mittaaminen eri keinoin ei ole kokonaan katteetonta. Huomattakoon, että kun jotkut puhuvat ”henkisistä kyvyistä”, se ei välttämättä eroa älykkyydestä, vaikka kuulostaa poliittisesti korrektimmalta.

Kerrassaan haastavien ongelmien eteen joudutaan, kun ryhdytään tutkimaan sitä, onko eri kansakuntien tai väestöryhmien keskimääräisessä älykkyydessä olennaisia eroja ja voivatko nämä erot selittää yhteiskunnan tilaa ja kehitystä. Tämän aiheen parissa istutaankin jo nuotiolla ruutitynnyrin päällä. Lynn ja Vanhanen esittävät paradigmaattinen haasteen, joka koskee myös historiatieteen ja kulttuurintutkimuksen lähtökohtia.

Richard Lynn on tutkinut ihmisen älykkyyttä ja sen mittaamista nelisen vuosikymmentä. Vanhanen ja Lynn yhdistivät kiinnostuksensa 1990-luvulla sen jälkeen, kun Vanhanen oli kirjassaan *On the Evolutionary Roots of Politics* (1992) esittänyt, että eriarvoisuuden ja erilaisen kehityksen taustalla voivat olla yksilöiden geneettiset erot. Nyt Lynn ja Vanhanen selvittävät, missä määrin sosiaalisen ja taloudellisen kehityksen erot yksilöiden välillä ja yhteiskunnissa ovat seurausta perimän sanelemista eroista älykkyydessä.

Tällainen tutkimusohjelma edellyttää kahden asian mittaamista. Ensinnäkin on pystyttävä mittaamaan ihmisten älykkyyttä ja kansakuntien tai väestöryhmien keskimääräistä älykkyyttä. Sen lisäksi on kyettävä arvioimaan yhteiskunnallisia oloja ja yhteiskunnan kehitystä.

Älykkyyttä on yritetty mitata noin sata vuotta. Lynn ja Vanhanen kokoavat yhteen satojen älykkyytustutkimusten tiedot, joiden yhdenmukaistaminen on työ sinänsä. Älykkyydosamäärää (ÄO) mittaavien tutkimusten lisäksi he käyttävät lukuisia koulumenestystä matematiikassa, tieteissä ja luetun ymmärtämisessä selvittäviä tutkimuksia. Mukana on myös suomalaisten ylistämä PISA (Program for International Student Assessment). Eri tutkimusten pohjalta tekijät laskevat yli 200 valtion tai jonkin valtion alueen väestön keskimääräisen älykkyyden. Ensimmäinen heidän huomionsa onkin, että väestöryhmien (kansakuntien) keskimääräinen ÄO korreloi vahvasti eri valtioissa koulumenestyksestä saatujen tulosten kanssa.

Toinen työn kannalta oleellinen seikka on yhteiskunnallisten olojen laadun sekä kehityksen mittaaminen. Lynn ja Vanhanen selvittivät jo aikaisemmissa töissään, että henkeä kohden laskettu bruttokansantuote on keskimäärin suurempi maissa, joissa ÄO on keskimääräistä korkeampi.

BKT-analyysin puutteita korjataan mm. GINI-indeksillä. Näiden lisäksi teoksessa on monta muuta hyvinvoinnin ja kehityksen indikaattoria. Saattaa nähdä, että ne ovat nimenomaan Vanhasen kehittämisiä. Kouluolot, lukutaidon yleisyys sekä tutkimus- ja tuotekehittelyn voimavarat ovat mukana arvioissa. Niin ikään on arvioitu köyhyyttä ja sosiaalista tasa-arvoa erilaisin mittarein. Mukana on monia terveyteen liittyviä näkökohtia, kuten puhtaan veden saanti, lapsikuolleisuus, AIDS, eliniänodote sekä väestön ravitsemustilanne ja tuberkuloosin esiintyminen. Poliittisten instituutioiden toimintaa ja luotettavuutta arvioidaan mm. kansainvälisten järjestöjen ja YK:n aineistojen pohjalta. Erityisen kiinnostavia ovat naisten asemaa koskevat johtopäätökset. Kansakuntien keskimääräinen ÄO-luku kor-

Voiko älykkyyttä selittää kulttuurien kehitystä?

Richard Lynn – Tatu Vanhanen: Intelligence. A Unifying Construct for the Social Sciences. Ulster Institute for Social Research 2012. 531 s.

Richard Lynnin ja Tatu Vanhasen lähtökohta on luonteva: ihmiset ovat erilaisia henkisiltä kyvyiltään ja erilaisuus on hyväksyttävää ja ymmärrettävää eikä siitä voi tehdä päätelmiä yksilön arvosta tai ihmisyydestä. Henkiset kyvyt vaikutta-

reloi vain heikosti naisten osuuteen parlamentissa mutta erityisen vahvasti UNDP:n (United Nations Development Programme) sukupuolten tasa-arvoa koskevan indeksin kanssa.

Kirjoittajat kokoavat arviointinsa inhimillisiä oloja kuvaavaan indeksiin (Index of Human Conditions). Se on kehitetty UNDP:n samoja asioita kuvaavasta mallista. Monimuuttuja-analysien keinoin Lynn ja Vanhanen selvittävät eri tekijöiden merkitystä ja riippuvuutta yhdestä tai useammasta muusta tekijästä. Johtopäätös on, että jos yhteiskuntien kehitystä mitataan tavanmukaisin länsimaisin demokration, hyvinvoinnin ja tasa-arvon ihantein, erot eri valtioiden ja kulttuurien välillä selittyvät 65–73-prosenttisesti kansakuntien tai väestöryhmien keskimääräisen älykkyyden perusteella.

Poikkeuksia on mutta ne näyttävät selittyvän historian ja luonnonolojen sattumuksilla. Keskustelu, jota Lynn ja Vanhanen tästä käyvät, voi olla hyvinkin inspiroiva historian- ja kulttuurintutkijoille. Esimerkiksi sosialistiset maat poikkesivat kaavasta, sillä niiden vaurastuminen jäi jälkeen ÄO-luvun perusteella oletetusta kehityksestä.

Kirjoittajien mukaan älykkyys on merkittävä selittävä tekijä paitsi yksilöiden välillä myös yhteiskunta- ja kulttuurikehityksessä. He nostavat

älykkyyden perustavaksi yhteiskuntatieteitä yhdistäväksi käsitteeksi. Se saattaa olla liioittelua, mutta tutkimus kokoaa niin vahvan aineiston niin vankan analyysin pohjalta, että pelkästään ennakkoluulojensa mukaisesti tuhahdamalla tästä kirjasta ei selviä. Joka tapauksessa teos osoittaa, että älykkyys on yksi keskeinen käsite arvioitaessa yhteiskuntien ja kulttuurien kehitystä.

Joiltakin osin kirjoittajien vastaus on vaillinaisen. Älykkyystestien tulokset ovat jatkuvasti parantuneet. Tämä ja se, että jotkut tutkimukset¹ osoittavat nimenomaisesti naisten tulosten parantuneen enemmän kuin miesten, viittaa sosiaalisten olosuhteiden merkitykseen. Tekijät ottavat huomioon tulosten parantumisen mutta jättävät sen pohtimisen vähälle.

Sosiaalisen taustan vaikutus yksilölliseen menestykseen on niin ikään monimutkainen asia. Tekijät toteavat aineistojensa pohjalta, että vanhempien sosiaalinen asema ei selitä kovinkaan paljon koulumenestystä, vaan sitä selittää eniten älykkyys. Kun tutkimuksessa kuitenkin esitetään, että koulutus on parempi ja kansantulo suu-

rempi maissa, joiden väestön ÄO-luku on keskimääräistä korkeampi, kehäpäätelmä on lähellä. Silloinhan voidaan myös päätellä, että keskimääräistä useampi hyvätuloinen (menestynyt) on keskimääräistä älykkäämpi. Monista syistä asia ei siltikään yksilöiden tasolla mene näin.²

Lynnin ja Vanhasen tutkimus kulkee niin sanotusti suurten lukujen lakien mukaan. Niinpä kaikki poikkeamat, jotka ovat aineiston pohjalta oletettua kehitystä vastaan, tulevat mielenkiintoisiksi kysymyksiksi. Menestyneitä ihmisiä on tutkittu eri tieteissä, myös historiatieteessä. Malcolm Gladwell on poleemisessa ja yleistajuisessa teoksessaan³ esitellyt niitä seikkoja, jotka erottavat menestyjät muista. Näiden tekijöiden lukuisuus ja sattumanvaraisuus suhteellistaa Lynnin ja Vanhasen tuloksista mahdollisesti tehtäviä yksioikoisia johtopäätöksiä – ja antaa paljon töitä historian- ja kulttuurintutkijoille.

– MARKO NENONEN

2. Näistä tekijöistä myös Flynn (2012) et. 159–182.

3. Malcolm Gladwell, *Outliers. The Story of Success*. Little, Brown and Company 2008. Suom. *Kuka menestyy ja miksi?* Docendo 2010.

1. Keskustelusta, ks. James R. Flynn, *Are We Getting Smarter. Rising IQ in the Twenty-First Century*. Cambridge University Press 2012.